पञ्चमो पाठो ।

कोसिय जातकं ।

प्रस्तुत पाठ 'जातक' ग्रंथातून घेतला आहे. व्यक्तीला तिच्या कर्माचे निश्चित असे फळ मिळते. ह्यासाठीच प्रत्येकाने आपले कार्य योग्य वेळी केले पाहिजे. कोणतेही काम अवेळी केले तर इच्छित फळ मिळत नाही. एवढेच नव्हे तर एखादे काम अवेळी केल्याने त्याचे चांगले फळ मिळण्याऐवजी दुष्परिणामच भोगावे लागतात, हे या पाठात सांगितले आहे.

अतीते वाराणसी राजा अकाले निक्खमित्वा उय्याने खन्धावारं निवेसेसि । तस्मिं काले उलूक - सकुणो वेळुगुम्बं पविसित्वा निलीयि । काकसेना आगन्त्वा ''निक्खन्तमेव तं गण्हिस्सामा'' ति परिवारेसि । सो सुरियत्थगमनं अनोलोकेत्वा व अकालस्सेव निक्खमित्वा पलायितुं आरभि । अथ नं काका परिवारेत्वा तुण्डेहि कोट्टेन्ता परिपातेसुं । राजा बोधिसत्त आमन्तेत्वा ''किन्नु खो पण्डित इमे काका कोसियं परिपातेन्ती' ति'' पुच्छि! बोधिसत्तो ''अकाले महाराज अत्तनो वसनट्ठाना निक्खमन्तुं एवरूपं दुक्खं पटिलभन्ति येव । तस्मा अकाले अत्तनो वसनट्ठाना निक्खमिन्तुं न वट्टती'' ति । इममत्थं पकासेन्तो इमं गाथद्वयमाह —

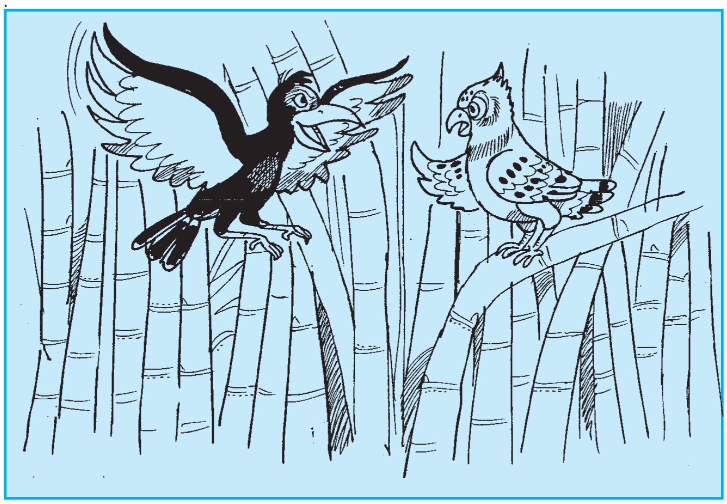

''काले निक्खमना साधु, नाकाले साधु निक्खमो ।
अकालेन हि निक्खम्म एककंपि बहू जनो ॥
न किञ्चि अत्थं जोतेति धंकसेना व कोसियं ।
धीरो च विधिविधानञ्ञू, परेसं विवरन्तगू ।
सब्बामित्ते वसीकत्वा, कोसियो व सुखी सिया ॥''

राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा निवत्ति ।

(२२६ क्रमांक 'जातका'वरून)

सद्दत्थ (शब्दार्थ)

कोसिय (पुं.) - कौशिक, घुबड
निक्खमित्वा (पूर्वकालवाचक त्वान्त अव्यय) - बाहेर पडून
निवेसेसि (भू.का.तृ.पु.ए.व.) - राहिला
सकुण (पुं.) - पक्षी
पविसित्वा (पूर्वकाळवाचक त्वान्त अव्यय) - प्रवेश करून
काकसेना (स्त्री.) - कावळ्यांचा समूह, सेना
परिवारेसि - वेढा दिला
अनोलोकेत्वा (अन+ओ+लोक पूर्वकाळवाचक त्वान्त अव्यय) न पाहता

अकाल (पुं.) - अ-वेळी
उलूक (पुं.) - घुबड
वेळुगुम्ब (पुं.) - बांबूचे वन
निलीयी - लपला
गण्हिस्साम - पकडणार, पकडू
सुरियत्थ (पुं.) - सूर्यास्त
पलायितुं (तुमन्त अव्यय) - पळण्यास
आरभि - सुरुवात केली
कोट्टेन्त (व.का.धा.वि.) - टोचत टोचत

तुण्डं (नपुं.) - तोंड, चोच

परिपातेसु (भू.का.तृ.पु.अ.व.)(प्रयोजक रूप) - खाली पडणे

पकासेन्त - प्रकाशित करीत

धंकसेना (स्त्री.) - कावळ्यांची सेना

विवरन्तगू (पुं.) - छिद्र, त्रुटी, दोष ओळखणारा

न वट्टति - योग्य नाही

जोतेति - साध्य करणे, प्रकट करणे

विधिविधानञ्ञू (पुं.) - कायदे व नियम जाणणारा

सब्बामित्त (सब्ब+अमित्त, नपुं.) - सर्व शत्रू

निवत्ति - परत फिरला

अभ्यास

१. खालील प्रश्नांची मराठीमध्ये उत्तरे लिहा.

(१) अवेळी घराबाहेर पडल्याने कोणते दुष्परिणाम भोगावे लागतात ?

(२) राजा परत का फिरला ?

२. खालील प्रश्नांची पालिमध्ये उत्तरे लिहा.

(१) वाराणसी राजा कुहिं निवेसेसि ?

(२) उलूकसकुणो कुतो निलियी ?

(३) काका परिवारेत्वा तुण्डेहि कोट्टेन्ता किं परिपातेसुं ?

(४) किं अकाले अन्तनो वसट्ठाना निक्खमितुं न वट्टती ?

३. जोड्या जुळवा.

(अ)	(ब)
(१) कालेनिक्खमनासाधु	(१) एककंपि बहूजनो ।
(२) अकालो हि निक्खम	(२) नाकाले साधु निक्खमो ।
(३) न किञ्चिअत्थ जोतेति	(३) कोसियो व सुखी सियो ।
(४) सब्बमित्ते वसीकत्वा	(४) धंकसेना व कोसियं ।
	(५) वचन सुत्वा निवन्ति ।

टिपणे

- अवेळी बाहेर पडण्याचे दुष्परिणामच होतात.
- वेळेचे महत्त्व ओळखून काम करणे.

★★★